

УДК 343.123.12

Р.А. ХАЛІЛЕВ, канд. юрид. наук, доц., Національний університет державної податкової служби України

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ТАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОГО СУПРОВАДЖЕННЯ СПРАВ ЗА ФАКТАМИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ ЕТНО-КОНФЕСІЙНИХ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ

Ключові слова: організаційні та тактичні проблеми, оперативно-розшукове супроводження, справи, вчинення злочинів, етно-конфесійні суперечності

Проблема оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства взагалі та у справах про злочини на ґрунті етно-конфесійних суперечностей, зокрема виникла у останні 20 років, які характеризуються загостренням суперечностей у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин на тлі соціально-економічного занепаду початку 90-х років та у період з 2005 по 2009 роки. Однією з причин необхідності оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства є активна протидія при розкритті, розслідуванні та судовому розгляді кримінальних справ про злочини на ґрунті етно-конфесійних суперечностей з боку радикально-екстремістських, етнічних, расистських та загальнокримінальних угруповань. При цьому така протидія здійснюється не тільки силовими методами, але й створенням соціально-етнічної тиску та атмосфери ксенофобії, що визначає необхідність супроводження кримінального судочинства оперативно-розшуковими заходами та розробку його тактичних основ.

У перше дослідження проблем оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства зробив ще за часів СРСР

професор В.П. Хомколов стосовно діяльності слідчого зі встановлення особи, що скоїла злочин [1]. Надалі проблеми оперативно-розшукового супроводження (забезпечення) попереднього (досудового) слідства і судового розгляду були предметом досліджень багатьох учених: С.А. Сулейменовим розглянуто правові й організаційно-тактичні основи оперативно-розшукового супроводження розслідування розкрадань [2]; А.Н. Івановим досліджено організаційно-тактичні проблемам оперативно-розшукового контролю за поведінкою підозрюваних та обвинувачуваних під час розслідування розкрадань [3]; Ю.А. Гудковим вивчено кримінальну протидію у кримінальному процесі й оперативно-пошукові заходи його попередження [4]; В.Н. Карагодін досліджував криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню [5]; проблеми забезпечення безпеки учасників кримінального процесу досліджували С.Л. Марченко та Ю.М. Крамаренко [6, 7]; С.І. Николаюк, П.М. Павлик та В.М. Цимбалюк досліджував особливості оперативно-розшукових заходів подолання протидії з боку організованих злочинних груп [8; 9; 10, с.4–5]; Г.А. Душейко дослідив проблеми оперативно-розшукового забезпечення стадії порушення кримінальної справи [11]; В.М. Рудік визначив зміст, класифікацію та проблеми організації і тактики оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства по справах про корисливо-насильницькі злочини [12, с.48–50].

Означені та інші науковці сприяли формуванню думки, що оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства є самостійною організаційно-тактичною формою ОРД. Звідси, метою статті є визначення сутності та завдань оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства у справах про злочини на ґрунті етно-конфесійних суперечень.

Поперед усього зазначимо, що оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства містить в собі оперативно-пошуковий моніторинг злочинного середовища з метою встановлення та нейтралізації впливу

негативних факторів на кримінальне судочинство з боку екстремістсько-радикального етно-конфесійного середовища, а також прогнозування можливих напрямків розвитку слідчої та оперативно-розшукової ситуації. [13, с.328].

Таким чином, можна визначити, що *оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства у справах про злочини на ґрунті етно-конфесійних суперечностей – це визначена чинним законодавством система заходів спрямованих на створення оптимальних умов здійснення кримінального судочинства.*

До основних ознак оперативно-розшукового забезпечення відносяться:

- система заходів, що здійснюється суб'єктами ОРД;
- створює оптимальні умови: встановлення об'єктивної істини, припинення та нейтралізації протидії кримінального середовища, виконання функції захисту учасників кримінального процесу, реалізації принципу невідворотності відповідальності винних за скоєння злочинів.

З цього визначимо завдання оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства у справах про злочини на ґрунті етно-конфесійних суперечень:

- документування не встановлених фактів й обставин злочинної діяльності осіб, які підозрюються у скоєнні злочинів;
- виявлення невідомих раніше діянь, скоєних підозрюваними й обвинувачуваними у кримінальній справі, виявлення їх співучасників;
- здійснення оперативно-розшукового контролю за поведінкою обвинувачуваних й підозрюваних з метою протидії з їх сторони спробам перешкодити реалізації принципу невідворотності відповідальності.

Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства на всіх його стадіях повинне будуватися з урахуванням особливостей загальної характеристики окремих видів злочинів, конкретної оперативно-розшукової та слідчої ситуації, активності застосування форм протидії правоохоронним органам з

обов'язковим дотриманням принципу наступності та комплексного застосування оперативно-розшукових сил, засобів і методів.

Проведене дослідження дозволяє визначити фактори, що знижують ефективність оперативно-розшукового забезпечення на всіх стадіях кримінального судочинства у справах про корисливо-насильницькі злочини:

- недоліки нормативного регулювання цієї сфери діяльності (57,9 %);
- низький рівень оперативної готовності сил та засобів оперативних підрозділів (62,8 %);
- невідповідність рівня організації ОРЗ вимогам часу (62,3 %);
- незавершеність реформування МВС України та інших правоохоронних органів (52,9 %);
- недостатній рівень професійної підготовки оперативних працівників (43,5 %);
- відсутність сучасного наукового та методичного забезпечення (52,7 %);
- невідповідність якості оперативного прикриття об'єктів кримінального судочинства вимогам убезпечення учасників кримінального судочинства (40,9 %);
- недостатня розробленість тактики проведення оперативно-розшукових та оперативно-технічних заходів (43,6 %).

Як видно, ефективність результатів застосування системи сил, засобів і методів, у свою чергу, перебуває у залежності не лише від організаційних, але й тактичних факторів, які також слід враховувати під час вирішення конкретних завдань боротьби зі злочинністю. Така їх організованість перебуває у прямому зв'язку з оперативно-розшуковою тактикою застосування спеціальних сил, засобів і методів боротьби зі злочинністю. За суттю, реалізується об'єктивна суперечність між потребою в оперативній інформації та можливостями негласних джерел з її здобування [14, с.16].

Зменшити цю суперечність можна вибором оптимальної організаційно-тактичної моделі оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства:

- 1) визначення у відповідності до завдань оперативно-розшукової політики держави

функцій-завдань підрозділів, що здійснюють ОРД щодо протидії злочинності у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин;

2) формування системи оперативних підрозділів на принципах єдності та координації їх діяльності;

3) розробка раціональної моделі розстановки гласних та негласних сил та засобів;

4) реформування системи підбору та навчання особового складу;

5) удосконалення інформаційно-аналітичної роботи та її спрямування на реалізацію завдань кримінального судочинства;

б) прийняття управлінських рішень щодо реалізації стратегічних завдань протидії злочинності та ліквідації загроз національній безпеці у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин.

Ці елементи реалізуються у всіх аспектах діяльності оперативних підрозділів. Однак стосовно організації проведення конкретних оперативно-розшукових заходів та операцій вони використовуються в різних інтерпретаціях.

Підсумовуючи, зазначимо, що оперативно-розшукове провадження складається зі стадій отримання та перевірки первинної оперативної інформації, в яких реалізується перша форма ОРД – оперативний пошук. Окремою комплексною стадією ОРД є провадження оперативно-розшукових справ під час якого реалізуються як форми ОРД оперативно-розшукове запобігання, оперативна розробка, оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства. У той же час перша, друга та четверта форми ОРД фактично законодавчо не врегульовані. Для усунення означеної прогалини у чинному оперативно-розшуковому законодавстві необхідно внести додаткові статті у чинний Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» та надати у новітній редакції наступні статті:

«Стаття 9-1. Стадії оперативно-розшукової діяльності

Оперативно-розшукова діяльність поділяється на стадії:

а) отримання оперативно-розшукової інформації;

б) перевірки оперативно-розшукової інформації;

в) провадження оперативно-розшукових справ;

г) використання результатів ОРД та оперативно-розшукове супроводження кримінального судочинства.

На стадії отримання та перевірки оперативно-розшукової інформації можуть уживатися заходи, що не потребують санкціонування.

Оперативно-розшукові заходи з метою попередньої перевірки отриманої оперативної інформації можуть здійснюватись без заведення оперативно-розшукових справ.

На стадії провадження оперативно-розшукових справ та оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства можуть вживатися заходи, що потребують судового та відомчого санкціонування.

Матеріали щодо результатів проведення оперативно-розшукових заходів накопичуються в оперативно-розшукових справах.

Стаття 9-2. Оперативно-розшукове провадження

За наявності достатньої оперативно-розшукової інформації, отриманої у встановленому законодавством України порядку, оперативний працівник виносить постанову про заведення оперативно-розшукової справи. Така постанова узгоджується з керівником оперативного підрозділу і підлягає затвердженню начальником відповідного правоохоронного органу.

На особу, яка підозрюється в підготовці або вчиненні злочину, переховується від органів розслідування, суду або ухиляється від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих, ведеться тільки одна оперативно-розшукова справа.

Стаття 9-3. Строки ведення оперативно-розшукових справ

Ведення оперативно-розшукових справ здійснюється в такі строки відносно:

1) невстановлених осіб, які готують або вчинили злочин, а також осіб, які переховуються від органів розслідування, суду або ухиляються від відбування кримінального по-

карання – до їх встановлення або розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

2) осіб, у зв'язку з розслідуванням стосовно них кримінальної справи – до набрання законної сили винесеним щодо них вироком, до винесення постанови суду про закриття справи, ухвали (постанови) суду про застосування заходів медичного чи виховного характеру або до закриття кримінальної справи судом, прокурором, слідчим, органом дізнання;

3) осіб безвісно зниклих – до їх розшуку або до набрання законної сили рішення суду про визнання їх безвісно зниклими або про оголошення їх померлими;

4) окремих осіб, стосовно яких є відомості про участь у підготовці або вчиненні злочину – до 6 місяців;

5) групи осіб, стосовно яких є відомості про участь у підготовці або вчиненні злочину – до 12 місяців;

6) транснаціональних та міжрегіональних злочинних угруповань, а також екстремістсько-радикальних організацій у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин – до 24 місяців;

7) осіб, стосовно яких є відомості про їх участь або причетність до терористичної діяльності, терористичної групи, терористичної, радикально-екстремістської організації, а також фінансове, матеріальне, організаційне чи інше сприяння створенню терористичної групи чи терористичної організації – до 5 років;

8) здійснення розвідувальних заходів в інтересах безпеки суспільства і держави – до завершення розвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення.

За наявності відомостей, отриманих у ході ведення оперативно-розшукової справи, про участь особи (групи осіб) у підготовці або вчиненні тяжкого та особливо тяжкого злочину строк ведення справи може бути продовжений на 6 місяців начальниками департаментів Міністерства внутрішніх справ України, Центрального управління Служби безпеки України, головних управлінь Міністерства

внутрішніх справ України, податкової міліції Державної податкової адміністрації України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, регіональних органів та органів військової контррозвідки Служби безпеки України, Державної кримінально-виконавчої служби України.

Подальше продовження строку ведення оперативно-розшукової справи, але не більш як на 6 місяців, може бути здійснено Міністром внутрішніх справ України, Головою Служби безпеки України, першим заступником Голови Державної податкової адміністрації України – начальником податкової міліції, а також Головою Державної прикордонної служби України, начальником Управління державної охорони України та Директором Державної кримінально-виконавчої служби України.

Продовження строків ведення оперативно-розшукових справ щодо іноземців та осіб без громадянства, які підозрюються у розвідувально-підривної діяльності проти України, підготовці або вчиненні терористичного акту – понад 18 місяців (24 місяці – на групу осіб) – здійснює Голова Служби безпеки України за погодженням з Генеральним прокурором України.

Обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи починається з дня затвердження начальником відповідного органу або його заступником постанови про заведення справи та закінчується в день затвердження постанови про закриття оперативно-розшукової справи.

Обчислення строку може припинятися, якщо особа, відносно якої заведено оперативно-розшукову справу, тимчасово вибула за межі України або тяжко захворіла, і можливість проводити щодо неї оперативно-розшукову діяльність відсутня.

Про припинення та поновлення обчислення строку ведення оперативно-розшукової справи вноситься мотивована постанова, яка затверджується начальником відповідного правоохоронного органу або його заступником.

Стаття 9-4. Закриття оперативно-розшукових справ

Провадження оперативно-розшукової справи має бути припинено у разі:

- 1) розшуку особи, яка переховувалася від органів розслідування, суду, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно зникла;
- 2) набрання законної сили вироком, постановою або ухвалою суду;
- 3) закриття кримінальної справи судом, прокурором, слідчим або органом дізнання;
- 4) завершення виконання розвідувальних, контррозвідувальних заходів або вичерпання можливостей для їх здійснення;
- 5) припинення злочинної діяльності;
- 6) спростування у встановленому порядку матеріалів про злочинну діяльність особи;
- 7) виїзду особи на постійне місце проживання за межі України, якщо немає можливості проведення щодо неї оперативно-розшукових заходів у встановленому цим Законом порядку;
- 8) не підтвердження відомостей, що вказують на ознаки злочину в діях особи, у порядку та строках, передбачених цим Законом;
- 9) виявлення прокурором необґрунтовано заведеної оперативно-розшукової справи;
- 10) смерті особи, стосовно якої заведено оперативно-розшукову справу.

Про закриття оперативно-розшукової справи складається мотивована постанова, яку затверджує начальник відповідного правоохоронного органу або його заступник, або особа, яка виконує їх обов'язки. Якщо по такій справі здійснювались оперативно-розшукові заходи за рішенням суду, повідомлення про її закриття надсилається до відповідного суду в тридобовий строк.

Строки зберігання оперативно-розшукових справ, відносно яких завершено провадження, встановлюються постановою Кабінету Міністрів України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хомколов В. П. Правовые и организационно-тактические вопросы оперативно-розыскного обеспечения деятельности следова-

теля по установлению лица, совершившего преступление: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.09 / В. П. Хомколов. – М., 1984. – 196 с.

2. Сулеймонов С. А. Правовые и организационно-тактические основы оперативно-розыскного обеспечения расследования хищений социалистического имущества : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / С. А. Сулеймонов ; Акад. МВД СССР. – М., 1985. – 220 с.

3. Иванов А. Н. Организация и тактика оперативно-розыскного контроля за поведением подозреваемых и обвиняемых в период расследования хищений социалистического имущества : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / А. Н. Иванов ; Акад. МВД СССР – М., 1988. – 24 с.

4. Гудков Ю. А. Криминальное противодействие в уголовном процессе и оперативно-розыскные меры по его предупреждению (по материалам аппаратов уголовного розыска) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / Ю. А. Гудков. – М., 1993. – 24 с.

5. Карагодин В. Н. Основы криминалистического учения о преодолении противодействия расследованию : автореф. на соискание учен. степени докт. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / В. Н. Карагодин. – Екатеринбург, 1992. – 24 с.

6. Марченко С. Л. Обеспечение безопасности участников уголовного процесса : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика, оперативно-розыскная деятельность» / С. Л. Марченко ; Акад. МВД РФ. – М., 1994. – 24 с.

7. Крамаренко Ю. М. Правові, організаційні і тактичні аспекти забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства : авто-

реф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / Ю. М. Крамаренко ; НУВС. – Х., 2005. – 19 с.

8. Ніколаюк С. І. Організаційно-тактичні та правові основи боротьби з вимагательством: дис. ... кандидата юрид. наук : 21.07.04 / С. І. Ніколаюк ; НАВСУ. – К., 1998. – 204 с.

9. Цимбалюк В. М. Діяльність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю по подоланню протидії з боку злочинних формувань : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В. М. Цимбалюк. – К., 1999. – 18 с.

10. Павлик П. М. Оперативно-розшукове забезпечення розслідування злочинів у досудових стадіях кримінального процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / П. М. Павлік. – К., 1998. – 19 с.

11. Душейко Г. О. Організаційно-тактичні основи реалізації оперативно-розшукової інформації в стадії порушення кримінальної справи: дис. ... кандидата юрид. наук : 21.07.04 / Г. О. Душейко. – Х., 2001. – 276 с.

12. Рудік В. М. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства у справах про корисливо-насильницькі злочини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 21.07.04 «Оперативно-розшукова діяльність» / В. М. Рудік. – Л., – 2006. – 20 с.

13. Рудік В. М. Оперативно-розшукове забезпечення кримінального судочинства у справах про корисливо-насильницькі злочини / В. М. Рудік // Науковий вісник Юридичної академії. – 2004. – № 2. – С. 324–331.

14. Яценко В. А. Філософсько-правові засади оперативно-розшукової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / В. А. Яценко ; НА СБУ. – К., 2005. – 31 с.

Халілев Р. А. Організаційні та тактичні проблеми оперативно-розшукового супроводження справ за фактами вчинення злочинів на ґрунті етно-конфесійних суперечностей / Р. А. Халілев // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 1092–1097 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2013-1/13xrankc.pdf>

Досліджені організаційні та тактичні проблеми оперативно-розшукового супроводження справ за фактами вчинення злочинів на ґрунті етно-конфесійних суперечностей. Надане визначення оперативно-розшукового супроводження кримінального судочинства у справах про злочини на ґрунті етно-конфесійних суперечностей.

***

Халилев Р.А. Организационные и тактические проблемы оперативно-розыскного сопровождения дел по фактам совершения преступлений на почве этно-конфессиональных разногласий

Исследованы организационные и тактические проблемы оперативно-розыскного сопровождения дел по фактам совершения преступлений на почве этно-конфессиональных разногласий. Представлено определение оперативно-розыскного сопровождения криминального судопроизводства в делах о преступлениях на почве этно-конфессиональных разногласий.

***

Halilev R.A. Organizational and Tactical Problems of Operatively-Search Support Cases on Crimes Motivated by Ethnic and Confessional Differences

Studied organizational and tactical problems of operatively-search support cases related to crimes on soil those ethno-confessional differences. It was presented by the definition of operational and investigative support to criminal justice matters to report crimes motivated by ethnic and confessional differences.